

СУЧАСНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРОЦЕСИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ: “СОРБОНСЬКО – БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС”

Процес європейської інтеграції не повинен обмежуватися виключно адаптацією національного законодавства до стандартів ЄС чи лібералізацією внутрішнього ринку, а має охоплювати всі дії, спрямовані на входження України до Європейського економічного, політичного, правового, наукового та культурного простору.

Підготовка фахівців з права ЄС є важливою складовою цього процесу. Проте викладання права ЄС не може обмежуватися тільки розробкою курсів, програм та методик, а повинне враховувати сучасні інтеграційні європейські процеси в галузі освіти. Україна повинна не доганяти, а йти в ногу з провідними країнами Європи. Таким чином, необхідно звернути особливу увагу на Сорбонсько-Болонський процес у галузі вищої освіти в Європі.

На жаль, в Україні не проводилось самостійних досліджень з цього питання. Аналіз ж впливу Сорбонсько-Болонського процесу на юридичну освіту в Україні немає взагалі. Проте Сорбонсько-Болонський процес є предметом ретельного вивчення фахівців з вищої освіти в деяких державах пострадянського простору. Зокрема, Сорбонсько-Болонський процес вже було обговорено на VII З'їзді Російської Співки ректорів та Наряди з проблем розвитку багаторівневої системи підготовки спеціалістів у Російській Федерації у 2002 р. За підсумками цих зустрічей було проголошено про новий курс уряду Російської Федерації, спрямований на послідовне зближення цілей та механізмів Сорбонсько-Болонського процесу з модернізацією російської вищої школи.

Сорбонсько-Болонський процес виходить за межі Європи та стає частиною процесу глобалізації не тільки вищої освіти, а і вищої юридичної освіти. Наприклад, члени Європейської асоціації юридичних факультетів пропонують розпочати процес створення “єдиного європейського простору юридичної освіти”, що має передбачати уніфіковані правила здійснення юридичної практики в країнах Європи. На загальній конференції членів Європейської асоціації юридичних факультетів у м. Бермінгем (Велика Британія) в лютому 2003 р. було наголошено на необхідності уніфікації програм навчання рівнів бакалавр/магістр на юридичних факультетах країн Європи¹. Учасники конференції запропонували зорієнтувати навчальні програми на отримання кваліфікації бакалавра на вивчення національного права, а навчальні програми на отримання кваліфікації магістра – на вивчення засад міжнародного, порівняльного, та європейського права. На жаль, представники українських вищих юридичних шкіл не беруть активної участі в обговоренні Сорбонсько-Болонського процесу. Тому важливим є усвідомлення цілей і завдань Сорбонсько-Болонського процесу, дослідження (або вивчення) його можливого впливу на реформу юридичної освіти в Україні, що і становить головну мету цієї статті.

Під так званим “Сорбонсько-Болонським процесом” розуміються зусилля країн – членів ЄС та інших держав європейського континенту, спрямовані на створення Європейського простору вищої освіти. Нормативну базу Сорбонсько-Болонського процесу складають два документи: **Сорбонська Декларація** від 25 травня 1998 р. “Про гармонізацію Європейської системи вищої освіти”, підписана міністрами освіти Франції, Німеччини, Італії та Великої Британії, і **Болонська Декларація** міністрів освіти європейських держав від 19 червня 1999 р., підписана 29 міністрами освіти європейських країн².

Сорбонська Декларація передбачає створення відкритого простору Європейської освіти, поважаючи національні різноманіття Сторін Декларації.

Цей процес вимагає тривалих зусиль, спрямованих на подолання бар'єрів з метою розвитку такої системи викладання та навчання, що значно поліпшує мобільність та ще тіснішу співпрацю науковців та освітян в Європі. У Декларації зазначається про обов'язкове визнання двох етапів навчання: *додипломного* та *післядипломного*; пропонується використання уніфікованої системи кредитів з метою отримання громадянами ЄС вищої освіти в будь-який час протягом всього життя в різних університетах Європи. У Декларації підкреслюється необхідність досконалого володіння іноземними мовами випускниками вищих навчальних закладів, використання нових інформаційних технологій під час навчання в країнах Європи. Стверджується, що під час післядипломного навчання пріоритет повинен надаватись здійсненню наукових досліджень та самостійної роботи. Для функціонування Європейського простору вищої освіти необхідно, щоб студенти навчались не менш одного семестру в іншому університеті Європи, та були створені умови для мобільності викладачів та дослідників в межах Європи. Сорбонська Декларація проголошує необхідність ратифікувати Лісабонську конвенцію про визнання академічних кваліфікацій в Європі 1997 р. та сприяти використовуванню режиму визнання професійних кваліфікацій за правом ЄС. Сторони Сорбонської Декларації визнають, що потрібно надати поштовх до поступової гармонізації системи ступенів та етапів навчання через посилення існуючого досвіду країн Європи, впровадження спільних дипломів, здійснення пілотних ініціатив та підтримання постійного діалогу із зацікавленими в цьому процесі.

Цілі та завдання Сорбонської Декларації отримали логічне продовження та підтримку в *Болонській Декларації* від 19 червня 1999 р., підписаної 29 міністрами освіти європейських країн. У цьому документі проголошується важливість координації політик щодо вищої освіти країн Європейського континенту (як спільна розробка навчальних курсів, академічне партнерство, запровадження програм обміну студентів та ін.). Цей процес спрямовано на реформування системи вищої освіти з метою всеохоплюючої гармонізації вищої освіти на європейському рівні на добровільних засадах та з повагою національних різноманіть Сторін. Указано термін створення Європейського простору вищої освіти – 2010 рік. До особливих цілей Декларації можна віднести: 1) прийняття спільної системи порівняння та визнання освітніх кваліфікацій та наукових ступенів, впровадження уніфікованого Додатка до диплома про вищу освіту; 2) введення двох етапів навчання – додипломного (не менше 3 років), післядипломного (1-2 роки – магістерська програма та 3 роки докторантури); 3) упровадження розробленої інститутами ЄС системи трансферних кредитів European Credit Transfer System (ECTS); 4) прийняття Європейського стандарту оцінки знань та якості навчання (запровадження уніфікованих критеріїв, методів оцінки); 5) подолання перешкод вільного пересування студентів, стажистів, вчителів, дослідників, викладачів, менеджерів у галузі освіти.

Сучасний стан розробки навчальних дисциплін з права ЄС та реформа юридичної освіти в Україні взагалі вимагає врахування цілей та завдань Сорбонсько-Болонського процесу, незважаючи на те, що Україна офіційно не бере участі в цьому процесі. Уявляється, що таку думку поділяє і уряд України. Міністр освіти України Василь Кремень неодноразово наголошував на "європеїзації" української вищої освіти. Проте цей процес не може відбуватись тільки зверху, він вимагає ініціативи науковців та освітян всієї України.

Серед заходів, що сприяють "європеїзації" юридичної освіти в Україні, може бути наближення навчальних програм для спеціальностей "Правознавство" та "Міжнародне право" до загальноприйнятих стандартів європейської юридичної освіти, як введення навчальних курсів

загальноєвропейського характеру до переліку обов'язкових (порівняльне право, фундаментальні права людини, міжнародне торговельне право, право Ради Європи, право ЄС). Безумовно, це сприятиме вихованню фахівців з широким кругозором. Студенти – правники повинні знати історію та правові традиції країн Європи для того, щоб уміти використовувати загальні принципи держав-членів ЄС в юридичній практиці. Це і буде першим кроком до успішної адаптації законодавства України до правових стандартів ЄС.

Необхідно чітко закріпити та визначити зміст та вимоги додипломного та післядипломного етапів вищої юридичної освіти в Україні. Болонська Декларація передбачає, що навчальні програми для спеціалістів та магістрів повинні мати різний зміст та наповнення курсами. Чекає рішення питання реформи наукових ступенів згідно із загальноєвропейським досвідом, взаємне визнання наукових ступенів, отриманих за кордоном та в Україні. Потрібно прикласти спільних зусиль для створення окремої фахової спеціальності “Європейське право” для захисту кандидатських та докторських дисертацій, що значно сприятиме проведенню досліджень у галузі права ЄС.

Успіх реформи юридичного навчання передбачає впровадження сучасних стандартів оцінки знань студентів (зовнішній екзаменатор, проведення змагань, конкурсів, широке використання Інтернету в навчальному процесі, впровадження дистанційного навчання) та апробацію кредитної системи, еквівалентної системі ECTS. За цією системою кожна навчальна дисципліна оцінюється в кредитах, які визначають співвідношення кількості витрат на курс відносно до витрат на один навчальний рік (лекції, практичні заняття, семінари, курсові та дипломні проекти, інші письмові роботи, самостійна робота студентів). За системою ECTS навчальний рік оцінюється в 60 кредитів. Для того, щоб отримати кредити після закінчення навчального семестру чи року, студент повинен успішно скласти іспити та бути переведеним на наступний рівень навчання. Перехід на кредитну систему сприятиме прозорості української вищої освіти за кордоном та допоможе студентам та фахівцям, які отримали диплом про вищу освіту, працювати, продовжувати навчання та здійснювати дослідження у Європі.

Для цього буде логічним затвердити єдиний додаток до диплома про вищу освіту згідно з європейськими стандартами, який має заповнюватися іноземною мовою з перерахуванням навчальних курсів в кредити за системою ECTS. Наявність такого додатка значно полегшить шанси українських випускників на визнання здобутої освіти за кордоном.

Запропоновані заходи неможливо втілити в життя без створення постійнодіючої структури – форуму освітян-правників, яким може стати українське відділення Асоціації європейських досліджень³. Подібні асоціації діють в країнах-членах ЄС, третіх країнах, включаючи наших сусідів (Росія, Беларусь). Українська Асоціація європейських досліджень буде об'єднувати юристів, істориків, політологів, зацікавлених у процесі інтеграції України до ЄС, та сприяти консолідації зусиль, спрямованих на досягнення цілей та завдань Сорбонсько-Болонського процесу в Україні.

¹ З результатами конференції можна ознайомитись на <www.elfa.bham.ac.uk>.

² Повний текст Сорбонської та Болонської Декларацій знаходиться на <www.elfa.bham.ac.uk>.

³ Повну інформацію про Асоціацію європейських досліджень можна отримати на <www.ecsanet.org>.